

Manželská etika *

Soulad vědy a náboženství

Thomas K. Johnson

březen 2003

Už od osvícenství se etika založená na náboženství těšila mezi mnoha západními vzdělanci nevalné pověsti. Jako hlavní představitel tohoto přístupu by mohl být uveden Sigmund Freud, který považoval židovsko-křesťanskou etiku za iracionální, vyvolávající pocity viny a omezující přirozené lidské svobody. Společně s mnoha dalšími mysliteli byl stoupencem racionálnějšího přístupu v etice. Pokud existovalo jisté ohnisko sváru v pohledu na židovsko-křesťanskou etiku, pak to byla problematika manželství a sexu. Právě tuto část židovsko-křesťanské etiky uvedení intelektuálové odmítli nejostřeji. Toto odmítnutí pak v kultuře vešlo ve známost jako tzv. "sexuální revoluce". Pravděpodobně už méně známý je fakt, že ateističtí vzdělanci odmítli morální normy židovsko-křesťanské tradice i co se týče vraždy, krádeže či lhaní.

V současné době bývá toto odmítání náboženské etiky zpochybňováno, a to způsobem, který může být pro někoho překvapivý - empirickými výzkumy v oblasti společenských věd. Celá řada nových empirických studií z oblasti psychologie a sociologie ukazuje, že se lidé v životě těší pohodě a štěstí, žijí-li celý život v jediném svazku, v rámci něhož se odehrává pohlavní život. Není tudíž opodstatněné, aby byly tradiční náboženské normy namířené proti rozvodům a nemanželskému pohlavnímu životu považovány za nesmyslná pravidla, jejichž původ je připisován despotickému či dokonce neexistujícímu Bohu. Vědecké výzkumy také ukazují, že tradiční náboženské normy jednání, které se týkají rozvodu a mimomanželského pohlavního života, jsou tak hluboce zakořeněny v lidské přirozenosti, že s nimi musí rozumně uvažující člověk souhlasit a dodržovat je; bez ohledu na to, zda v Boha věří či nikoliv. A tak tyto společenské vědy nepřímou potvrdí, že zmíněné normy jsou dány Bohem, a že jsou součástí stvoření.

I. Tradiční pohled

Než přejdeme k výsledkům samotné práce badatelů v oblasti sociálních věd, je třeba si přesněji říci, co vlastně myslitelé židovsko-křesťanské tradice v oblasti morálky hlásali. Netvrdili pouze, že morální pravidla jsou dána Bohem, nýbrž i to, že správná morální pravidla přispívají ke štěstí a blahu člověka, protože jsou zakořeněna již v lidské přirozenosti a mezilidských vztazích a že jsou zcela v souladu s přirozeností člověka. To platí, ať člověk hovoří o etice v souvislosti se sexem, pravdou, ochranou života a majetku nebo o jakýchkoli jiných věcech. Přinejmenším od doby Kanta, filosofie obecně oddělila závazky a povinnosti (deontologická etika) od věcí, které přispívají k lidskému blahu, spokojenosti a štěstí (teleologická či utilitární etika). A tato tendence je často patrná i v laických diskusích, kde jsou náboženské závazky a povinnosti oddělovány od štěstí člověka.

V biblické tradici nejen není rozdíl v pohledu na povinnosti a vedle toho na věci, které přispívají k lidské spokojenosti a štěstí, ale v samotné Bibli není ani rozpor mezi skutečností, že člověk má dodržovat mravní pravidla, protože jsou dána Bohem a tím, že je má dodržovat zároveň i proto, že se tato pravidla podílejí na jeho blahu či štěstí. Když Bůh dával Mojžíšovi Desatero, mohl lidem vysvětlit důležitost dodržování těchto mravních norem tak, že akcentoval povinnost, kterou vůči němu mají: "Bůh přišel proto, aby vás vyzkoušel, aby bylo zřejmé, že se ho budete bát a přestanete hřešit" (Exodus 20,20)¹ Na druhou stranu mohl ale pro vysvětlení toho, proč se mají pravidla dodržovat, užít i teleologického jazyka etiky, který dává do souvislosti mravní normy a lidské štěstí. "Musíte se ve všem držet cesty, kterou vám Hospodin, váš Bůh, přikázal jít, a tak zůstanete naživu, dobře se vám povede a budete dlouho žít v zemi, kterou máte obsadit." (Deuteronomy 5,33)² Dnešní oddělování mravní povinnosti od zájmu o vlastní blahu a štěstí v biblickém pohledu prostě neexistuje: Obé je v dokonalém souladu, neboť Bůh je chápán jako původce obojího.

Toho si byl dobře vědom křesťanský myslitel a teolog Princetonské university Charles Hodge. Hodge spatřoval absolutní jednotu mezi pravidly morálky (i.e. Božími příkazy) a principy podílejícími se na lidském blahu. Příčinou této jednoty je podle něho "nedokonalé zjevení Božích zákonů v samotné podstatě naší přirozenosti". Mnoho z Božích zákonů obsažených v Bibli je „založeno na neměnných mezilidských vztazích, jež existují v rámci bytí člověka na tomto světě“ a mnoho biblických zákonů "se nalézá v přirozenosti věcí, kterážto je takové povahy, jakou Bůh určil při stvoření."³ Vycházíme-li z této premisy, můžeme se začít problémem zabývat z pohledu společenských věd.

Sociolog David G. Myers je mnoha badateli na celém světě velmi ceněn pro svou schopnost syntetizovat množství výsledků studií v oblasti společenských věd. Jeho učebnice (úvody do psychologie a sociální psychologie) jsou často využívány universitami v anglicky mluvících zemích. Právě Myers je znám tím, že ve svých knihách s oblibou užívá výsledky empirických výzkumů k tomu, aby bořil mýtické a naivní přesvědčení lidí, že „všichni přece víme, jak se to má dělat“. Člověk by měl Myersovy knihy číst jedině tehdy, pokud je ochoten být konfrontován s opravdovou vědou. V tomto článku užijeme Myersovy kompilace výsledků studií z oblasti společenských věd.

II. Kohabitace⁴

Přestože se lidé domnívají, že by partneři měli spolu po jistou dobu žít aniž by formálně vstoupili do manželství (i.e. že by měli kohabitovali), aby si vyzkoušeli, zda se k sobě hodí, v praxi tento předpoklad zpravidla nefunguje - ve skutečnosti má kohabitace často negativní důsledky.

Z několika rozsáhlých studií provedených v Evropě a Severní Americe vyplynulo, že u párů, které spolu kohabituji, existuje později mnohem vyšší míra rozvodovosti než u párů, které před vstupem do manželství nekohabitovaly. Studie z různých zemí uvádějí míru rozvodovosti kohabitujiících párů vyšší o 1/3 až o 80%. Zdá se, že kohabitace spíše vede k rozvodu a že má tedy opačný efekt než zvyšování prožitku štěstí v manželství a stability svazku. Domněnka, že kohabitace člověku pomáhá najít vhodného partnera, se totiž ukazuje být nepravdivá.⁵ Kohabitace je soužitím, ve kterém bývá přítomno daleko více násilí než v manželství. Studie ukazují, že neprovdané ženy jsou daleko častěji bity svými kohabitujiícími partnery než manželky svými manželi. Studie také uvádějí, že se kohabitujiící vztahy ve srovnání se vztahy manželskými vyznačují o 80 % až 400 % vyšším výskytem domácího násilí. Jedna studie dokonce zjistila, že v případě kohabitujiících žen je až osmkrát vyšší pravděpodobnost, že mohou být svými partnery zavražděny, oproti ženám, které se svými partnery žijí v manželství.⁶ Dále kohabitujiící partneři obecně vykazují nižší úroveň sexuálního uspokojení než páry, kde se pohlavní život odehrává v rámci manželství. A kohabitujiící lidé jsou obecně méně šťastní a jsou náchylnější k depresím než lidé žijící v manželském svazku. Dá se říci, že je vědecky dokázáno následující tvrzení: Šťastné manželství je nejlepším ukazatelem toho, že osoba bude spokojena se životem obecně. Naproti tomu kohabitujiící lidé jsou jen o málo spokojenější než ti, kteří žijí bez jakéhokoli partnera.⁷

III. Rozvod a svobodné mateřství

Všichni jsme si pravděpodobně vědomi vysoké míry rozvodovosti ve většině zemí Evropy a Severní Ameriky. Existují sice jisté regionální rozdíly, ale obecně lze konstatovat, že polovina našich manželství končí rozvodem. A obdobně existuje velký počet žen, které porodí, aniž by se vůbec kdy provdaly za otce svých dětí. Tento jev dal vzniknout novému pojmu tzv. "hit-and-run dads"⁸ a podnítil sociology a psychology k tomu, aby problematiku rozvodu a svobodného mateřství zkoumali, neboť situace je více než alarmující.

Studie totiž potvrzují to, co mnozí předpokládali: Rozvod za sebou zanechává lidi, kteří se cítí odmítnutí, osamělí a s depresemi a tyto pocity trvají často i několik let. Méně známý už je fakt, že rozvod má vliv i na fyzické zdraví - zhruba ve stejné míře, jako kouření jedné krabičky cigaret denně. Zvýšená míra úmrtnosti napovídá, že rozvedení lidé mají sklon žít o několik let méně než ti, kteří v manželství setrvávají.⁹ Rozvod navíc velmi často vede k chudobě; především tehdy, pokud bylo zrušeno manželství, ve kterém jsou děti, neboť dvě domácnosti stojí více, než jedna a pracovní motivace a výděly mohou poklesnout také z důvodu osobní nespokojenosti. Navíc jen relativně málo otců platí dostatečné výživné¹⁰, takže absence biologického otce se stává převládajícím faktorem v problematice dětské chudoby; přinejmenším v U.S.A. a pravděpodobně tomu nebude jinak ani v případě i dalších zemí.¹¹

Důsledky rozvodu a svobodného mateřství pociťují i samy zúčastněné děti, neboť absence otce vytváří pro děti celou řadu problémů, ať už jde o absenci danou rozvodem či skutečností, že dítě je vychováváno svobodnou matkou. U dětí žijících jen s jedním rodičem se také častěji objevuje zneužívání či zanedbání rodičem.¹² Děti žijící se svou biologickou matkou a otcímem či přítelem své matky navíc častěji čelí zvláštnímu nebezpečí: Zvýšené míře zneužívání, mnohem většímu riziku zabití a slabší tabuizaci incestu. Někteří sociologové a psychologové hovoří o "magickém čísle" 70ti procent - tolik procent lidí se závažnými sociálními patologiemi vyrůstalo v rodině, kde chyběl otec: 70 % vězňů, 70 % mladistvých vrahů, 70 % náctiletých uprchlůvců z domova a 70 % delikventů. Někteří vědci začali hovořit o "invazi barbarů" - takto označují chlapce, kteří vyrostli bez otcovské péče a nejsou proto připraveni na přijetí role manželů, jejichž úkolem je zabezpečit rodinu.¹³ Děti, které vyrůstaly v rodině s jedním rodičem či v rodině, která se skládala z jednoho biologického a druhého nevlastního rodiče, jsou dvakrát až třikrát náchylnější k tomu, že budou v budoucnu potřebovat pomoc psychologa a je u nich také mnohem pravděpodobnější, že budou mít nechráněný pohlavní styk, že se stanou kuřáky a že budou mít problémy s drogami a alkoholem. Naproti tomu pouze asi 12 % dětí, které žijí s oběma biologickými rodiči, má vážné problémy ve škole. Toto číslo se zvyšuje na cca 22 % u dětí, kteří žijí s rozvedenou matkou a na cca 30 % u dětí, jejichž matka se nikdy neprovdala.¹⁴

IV. Vědecký závěr

Na základě tohoto exhaustivního přehledu výsledků společenských vědních výzkumů Myers dochází k tomu, co nazývá "transkulturní ideál", který spočívá v tvrzení, že děti nejlépe dospívají, pokud jsou vychovávány oběma rodiči, kteří jsou neochvějně oddáni jeden druhému a péči o své děti.¹⁵ A dále zdůrazňuje, že 70 % rozvodů ukončuje manželství, která jsou nepřilíš konfliktní a v nichž se konflikt nikterak nedotýká dětí, resp. nebyl jimi ani zaznamenán.¹⁶ Je tedy možno podotknout, že rozvod v případě těchto málo konfliktních manželství se nezdá

být vůbec rozumným řešením, a to vzhledem ke zmíněnému utrpení, které rozvod doprovází, a že tato manželství by mohla být snadno usmířena, pokud by k tomu byla vůle.

Jistý posun k tomuto "transkulturnímu ideálu" je možný, neboť mohou být učiněny jisté kroky v praxi, které mohou napomoci jeho dosažení. "Studie ukazují, že manželský závazek není udržován pouze vzájemnou přitažlivostí, ale také morálním přesvědčením o závažnosti manželství a obavou ze společenských a finančních důsledků rozvodu."¹⁷ Na toto morální přesvědčení a závažné důsledky rozluky mohou být mladí lidé upozorněni prostřednictvím nové generace učebnic pro školy a university - tedy knihami, které pojmenují jasněji tato vědecká fakta a dají je do souvislosti s otázkou lidského štěstí. Pостоje a jednání mohou být signifikantně ovlivněny zákony a dalšími legislativními normami, které se týkají problematiky manželství a rozvodu, a dokonce i finančními a daňovými pravidly. Kvalitní kurzy, které by lidi připravovaly na manželství, mohou být rovněž velmi účinné – mohou pářům poskytnout inspiraci jak v praktických tak i citových otázkách. Společenské vědy nám říkají, že celoživotní manželství (a odmítnutí pohlavního života mimo manželský svazek) je velmi důležitý faktor pro individuální štěstí a dobrou společnost jako celek. Věda nám také může říci, že existují věci, které můžeme udělat pro to, abychom se přiblížili tomuto cíli.

V. Filosofický závěr

Na základě vědy je tedy možno potvrdit židovsko-křesťanské mravní pravidlo "Nesesmilníš."¹⁸ tak, jak je tradičně interpretováno: Neporušíš manželství a nebudeš mít pohlavní styk mimo manželství. Dokonce i ateista musí potvrdit, že toto pravidlo se z pohledu vědy jeví být zásadním pro blaho a štěstí člověka a odmítání tohoto pravidla je nyní nejen proti-náboženské ale i proti-vědecké. Křesťané v historii prohlašovali, že toto pravidlo je jednak pevnou součástí lidské přirozenosti a mezilidských vtaů a že také bylo zjeveno jak prostřednictvím lidského vědomí tak i v Desateru. Věda sice není schopna dokázat Boží původ této mravní normy, nicméně propast mezi vědou a vírou je dnes mnohem menší, než jsme dříve mysleli.

Thomas K. Johnson, Ph.D. přednáší etiku a filosofii náboženství na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze.

* Věcné problémy konzultovány s Thomasem K. Johnsonem, Ph.D., a překlad s Mgr. Radkem Eichlem z Ústavu translologie FF UK. Oběma překladatel děkuje. Poděkování patří také kolegyním Bc. Janě Vaškové, Martě Štíglitzové a Štěpánce Burešové, kterým vděčím za kritické poznámky k překladu.

¹ Cf. *Bible, Písmo svaté starého i nového zákona* (včetně deuterokanonických knih), český ekumenický překlad, Česká biblická společnost, Praha 1994

² Cf. *Bible, Písmo svaté starého i nového zákona* (včetně deuterokanonických knih), český ekumenický překlad, Česká biblická společnost, Praha 1994

³ Hodge, Ch.: *Systematic Theology III*, Eerdmans, Grand Rapids 1986, p. 267

⁴ Jak je uvedeno níže, kohabitanace je takové soužití, ve kterém partneri nejsou formálně svoji, i.e. jejich vztah nemá formální statut manželství. Manželství je přitom taková sociální instituce, do níž partneri vstupují na základě svého svobodného rozhodnutí a toto rozhodnutí spolu se vzájemnou výměnou slibů demonstrují veřejně (i.e. před svědky) ve formálním a slavnostním ceremonielu. Účelem veřejnosti manželského obřadu je mj. i to, aby si nastávající manželé uvědomili závažnost svého rozhodnutí a aby jim ostatní lidé připomínali závažnost slibu, který si svatebčané navzájem dali – i.e. připomínali zodpovědnost, která z rozhodnutí a navzájem daného slibu plyne. Nabízí se otázka: Vypovídá o něčem současný trend, kdy se upřednostňují svatby téměř neveřejné, svatby, kdy je přítomen jen právně nezbytný počet lidí, tedy jen svědci?

⁵ Myers, D. G.: *The American Paradox, Spiritual Hunger in an Age of Plenty*, Yale University Press, New Haven a Londýn 2000, p. 29

⁶ Ibid., pp. 31, 32

⁷ Ibid., p. 41, 42

⁸ "Hit and run dads" = muži, kteří zapříchili početí, ale s nastávající matkou svého dítěte se nikdy neoženili, opustili ji a k dítěti se nepřihlásili, tedy „utekli“; výraz je odvozen od tzv. „hit-and-run driver“, což je pojem trestního práva, kterým se označuje řidič, který zavinil dopravní nehodu a z místa činu ujel .

⁹ Myers, D. G.: *The American Paradox, Spiritual Hunger in an Age of Plenty*, Yale University Press, New Haven a Londýn 2000, p. 43

¹⁰ V americké terminologii existují dva pojmy: „Alimony“ - peněžní dávka, kterou rozvedený muž platí své bývalé ženě; „child support“ - peněžní dávka, kterou rozvedený muž platí svému dítěti, které žije s matkou. Zatímco příjemcem prvně jmenované dávky je bývalá manželka, v druhém případě jsou peníze určeny dítěti.

¹¹ Myers, D.G.: *The American Paradox, Spiritual Hunger in an Age of Plenty*, Yale University Press, New Haven a Londýn 2000, p. 75

¹² Ibid., p. 63

¹³ Ibid., pp. 76, 77

¹⁴ Ibid., p. 83

¹⁵ Ibid., p. 87

¹⁶ Ibid., p. 89, 90

¹⁷ Ibid., p. 47

¹⁸ Exodus 20,14; podle českého ekumenického překladu Bible

Překlad:

Z anglického originálu „*Marriage Ethics*“ publikovaného dne 1. 3. 2004 organizací World Reformed Fellowship, <http://www.wrfnet.org/>, přeložil Martin Damašek; 21. listopadu 2004, Elsinore, Dánsko.